

Skanderborg.

Et Foredrag holdt for Historisk Samfund for Aarhus Stift
i Skanderborg Dyrehave 28. Juni 1908 af Bering Liisberg.

I.

Det hvide Skanderborg.

Allerede i vor Litteraturs Morgenrøde fremdukker Navnet Skanderborg. 1212, da Dronning Dagmar laa for Døden, lader Folkevisen hendes Herre og Konge opholde sig paa Borgen ved Skanderup og »lege Guldtavl over Bord«, da den liden Smaadreng kommer og bringer det sørgelige Budskab.

Dankongen slog det Tavelbord sammen,
at alle de Guldtavel de sung' :
»Forbyde det Gud Fader i Himmerig,
at Dagmar skulde dø saa ung !«

Saa sadles Hestene, og saa begynder Kongen sit rasende Ridt for at komme førend Døden.

Der Kongen red ud af Skanderborg,
hannem fulgte vel hundrede Svende ;
men før han red over Riber Bro,
da var han Mand alene.

Dette er imidlertid ikke Versets oprindelige Form, om end det turde være den mest bekendte. I den ældste Opskrift af Visen, som kendes, staar der Gullandsborg, og den sidste Redaktion, Svend Grundtvigs Folkeviser

i Udvalg, har hverken Skanderborg eller Gullandsborg, men Gurreborg.

Det er Anders S. Vedel, som af poetiske Hensyn, Kongens vilde Ridt over de store Flader, hvor den ene af hans tro Mænd efter den anden sakker agterud, har indsat Navnet Skanderborg. Det har forekommet ham at passe bedre end noget andet. Gullandsborg var ikke dansk paa Valdemar Sejrs Tid, og kunde heller ikke tjene som Udgangspunkt for Kongens jagende Ridt. Men naar Gullandsborg ikke var dansk, da Visen fremstod, saa har heller ikke dette Navn været det oprindelige men maa være en Vilkaarlighed. Det bliver da et Spørgsmaal, om ikke Anders S. Vedel har truffet det rette, da han indsatte Skanderborg for Gullandsborg.

Skanderborg var nemlig — og det er det, der i denne Sammenhæng har Betydning — allerede dengang en kongelig Borg. 1247, fortæller en gammel Klosterkrønike, under Krigen mellem Erik Plovpenning og Abel, boede den førstes Hustru Dronning Jutta paa Skanderborg. Optegnelsen om hendes Ophold her skyldes hendes Fremfærd mod Munkene i Øm Kloster, som hun plagede og forurettede, hvor hun kunde komme af Sted med det. Hun høstede det Korn, de havde saaet til Klosterets Brug, og lod Fetallie, og hvad de ellers havde samlet, føre paa Baade over Mossø til sin Borg.

Lidt over en Menneskealder senere fortæller Folkevisen om en anden Dronning paa Skanderborg. Efter Mordet i Finnerup Lade holder de forfærdede Mænd, som finder Kongens Lig, Raad :

»Hvem vil nu ride til Viborg
og følge Konningens Lig?
Hvem vil ride til Skanderborg
sige Dronningen Tidende slig?
Nu stander Landet i Vaade!»

Dronningen paa Skanderborg er altsaa Dronning Agnes, Erik Glippings Hustru, der endnu ikke veed, at hun er bleven Enke. Hun sidder i Højenloftssal og ser sig ud saa vide, da hun faar Øje paa den liden Smaadreng. Han har redet saa hurtigt, at han kommer til Skanderborg fra Finderup endnu »før Solen gik til Hvile«. Og da hun ser, han rider Kongens Hest, forstaar hun, hvad der er sket.

Faa Dage senere kommer Marsk Stig samme Vej.

Marstig vog Kongen i Finderup,
han agted det isaa ringe ;
saa rider han til Skanderborg,
han lader sin Ganger springe.

For rider unge Hr. Marstig,
han var udi Hu saa trøst ;
efter rider alle hans gode Hovmænd
og dennem skinner Guld paa Bryst.

Dronningen stander i Højeloft,
og ser hun ud derpaa :
»Hisset kommer ridend' Hr. Marstig
og Kongen for Sonden Aa !«

Nu følger den virkningsfulde Samtale mellem den vrede Dronning oppe i Højenloft og den spodske Marsk, der »holder for Borgeled«, og som mener, at Dronningen ikke er saa ked af Kongens Død, naar hun blot »maa have Drosten Hr. Ove og se hannem i Live«. Dronningen svarer, at alle de, der sige hende det paa, skal faa Skam

»og saa faa Du og alle dine,
mig voge min Herre fraa !«

Det mælte Hertug Christoffer,
han var udi Skarlagen rød ;
»Alt dette er fuld liden Bod
at have for Faders Død !«

Det da mælte det Kongens Barn,
 og han tog til sin Kniv :
 »Og Du skalt enten af Landet rømme,
 eller det skal koste dit Liv !«

Det mælte Hr. Erik Friksen,
 saa liden som han monne være :
 »For vist skalt Du af Danmark rømme,
 om jeg skal Kronen bære !«

Og saa kommer endelig Marskens Trussel, der ender med det kendte Vers :

Og skal jeg nu af Landet rømme
 og ligge paa Vandet, det kolde,
 saa mange da skal jeg Enker gøre,
 og mest af Fruer hin bolde«.

Hvor levende og malerisk en Virkning der end er i dette Billede : Den fornærmede Dronning og hendes to smaa Sønner oppe paa Muren og den voldsomme Marsk »ved Borgeled«, foran alle sine Hovmænd, der skinner med Guld paa Bryst, saa tør det dog næppe tages alt for bogstaveligt. For at denne Samtale har kunnet finde Sted, har de forskellige Parter maattet raabe meget højt, ja mere end raabe, de har maattet skringe, og saa har de dog alligevel ikke kunnet forstaa hinanden. Ti vi maa ikke glemme, at Skanderborg laa paa en Ø. Broforbindelsen med Land er fra en langt senere Tid, og Marsk Stig har sikkert ikke efter Kongemordet fundet nogen Baad paa den modsatte Bred, saa han kunde lade sig fæрге over til Borgen med Folk og Heste blot for at have den Fornøjelse at mundhugges med Dronningen og hendes Sønner.

Nej, alt hvad Folkeviserne siger os om Skanderborg, er, at Borgen har været til og som jysk Kongeborg har indtaget en særlig Plads i Folkets Bevidsthed, saa de

store Begivenheder, der angik Kongefamilien, naturlig blev henført hertil.

Skanderborg vedblev stadig at holdes til Kongens Haand. Straks efter Aaret 1300 finder vi Erik Menveds endnu dengang højt betroede Mand, Niels Brock af Hylke, som Lensmand paa Stedet. Og Skanderborg Slot og Len var den sidste Rest af Jyllands Jord, som Christopher II., der boede her 1330—31 og udsugede Egnen, kunde kalde sin. Efter hans Død blev Grev Johan den Milde Herre paa Borgen, som han snart pantsatte til en tysk Ridder. Og medens den nordlige Del af Jylland i 1340 som Medgift blev overdraget den nys kaarede Konge, Valdemar Christopherssøn (Atterdag), blev Skanderborg med Tilliggende, ifølge hin Pantsætning, paa tyske Hænder.

Men Jyderne vilde ingen Tyskere taale længer i deres Land. Sommeren gik hen med at forjage dem fra det aabne Land og de mindre faste Pladser. Men i Efteraaret 1340 drog de Jydske under Anførsel af Niels Ebbesen imod det faste Skanderborg og begyndte at belejre det. Den tyske Besætning paa Borgen blev haardt trængt, men det lykkedes den i al Hemmelighed at faa sendt Bud af Sted til de holstenske Grever paa Fyn om deres Nød. Og da man fra Borgtaarnets Tinde fik Øje paa en stor Rytterskare — 600 Mand — der under Grevernes Mærke ilfærdig rykkede frem paa den anden Side Søen, gjorde Besætningen Udfald. Jyderne blev nu angrebne baade forfra og fra Ryggen og kæmpede med Front mod bægge Sider, men maatte til sidst efter et stort Blodbad give tabt og flygte. Blandt de Faldne var Niels Ebbesen og to af hans Brødre. Borgen maa straks være kommet i Kong Valdemars Haand, da der samme Aar nævnes en dansk Mand, Markvard Rostrup, som Lensmand.

Af det store Mandefald i Slaget paa Manbjærget — 2200 Mand, siges der —, kan man slutte sig til Belejringshærens Størrelse. Og deraf, at denne store Hær ikke kunde faa Bugt med Borgen, lige saa lidt som de oprørske Jyder i Førelse med Holstenerne, da de i 1368 belejrede Borgen, kan man vel atter slutte, at den maa have været meget fast.

Kan vi nu slet ikke danne os noget Billede af denne Borg, der allerede inden Udgangen af 1300-Tallet havde spillet en saa stor Rolle i vort Lands Historie? — Jo, takket være et enkelt bevaret Navn og enkelte Optegnelser fra en sen Tid kan vi gøre os en Forestilling om det ældste Skanderborg, af hvilket der ikke længer findes synlige Minder.

Paa en Grundplan over Skanderborg fra Frederik IV.s Tid finder man Betegnelsen *det store, hvide Taarn* for et af Borgens Taarne. Den er opstaaet paa en Tid, hvor Skanderborg i øvrigt havde skiftet Ham og optraadte i rød Dragt, og Fangetaarnet, eller det store Taarn, kunde derfor særtegnedes ved sin hvide Farve.

Udtrykkets Rigtighed bekræftes paa en Tid, hvor der endnu stod Rester af Taarnet over Jorden. Det var nemlig bygget af Fraadsten eller Kildekalk. Men derved føres vi tilbage til Tiden før Valdemar den Store, under hvem man begyndte at bruge brændte Sten som Bygningsmateriale. Det ældste Skanderborg, den hvide Borg, Folkevisernes Skanderborg, er altsaa opført af samme Materiale og i samme Tidsrum — 11.-12. Aarhundrede — som vore ældste Landsbykirker. Præsten H a n s L ø n b o r g fortæller i sin korte Beskrivelse af Skanderborg Slot (1727) — uvist med hvilken Hjemmel — at Valdemar I. i 1171 begyndte paa Opførelsen af Skanderborg.

Paa den Tid har Borgen sikkert kun bestaaet af et

Taarn. Temmelig højt oppe i Taarmuren og utilgængelig for enhver, der ikke raadede over en Stige, sad Indgangsdøren, der førte ind til Borgens faa og smaa Rum, som var fordelte i flere Stokværk. Men paa en Kongeborg fordredes snart større Plads og større Bekvemmelighed. Der lægges en Ringmur omkring Taarnet eller op til Taarnet, og paa Ringmurens Inder-side og støttet op til den opføres de forskellige Huse, som Tiden har Brug for. I denne udvidede Borg blev Taarnet staaende som Borgens egentlige Hovedpunkt, *Karnen*, hvortil Borgens Forsvarere kunde trække sig tilbage, om Yderværket, Ringmuren, skulde blive taget, og hvorfra den sidste og kraftigste Modstand kunde blive ydet.

En saadan Udvidelse af Borgen med en Ringmur og en Række forskellige Huse indvendig, langs denne, kunde kun være tilraadelig paa Steder, hvor der af Naturen var særlig gode Betingelser til Stede for Anlægget af en saadan Borg. Men saadanne, særlige naturlige Betingelser var netop til Stede her ved Skanderborg. Borgen laa ikke blot paa en Ø, men paa en Ø, der af Naturen til Dels var høj og stejl, — som den nærliggende Kalvø, — og som laa tæt ved Land med dybt, fiskerigt Vand paa alle Sider og kranset af store, jagtrige Skove.

Det var disse ejendommelige Naturforhold, der gjorde Stedet selvskevret til Opførelsen af en fast Kongeborg i den uroligste Del af det Danske Rige, i Nørre-Jylland.

Rester af Søjler og Kapitæler, som er fundet paa Stedet, vidner da ogsaa — sammen med Udtrykket »det hvide Taarn« — om Tilstedeværelsen af en Kongeborg her i den romanske Tid. Og muligt tør man i det Motiv, Aakandebledet, der findes paa et af de fundne Kapitæler, se en billedlig Fremstilling af den hvide

Borg, der kunde synes paa den grønne Ø at flyde som en Aakande paa Søen.

Det hvide Skanderborg har ikke haft den Udstrækning, som Grundplanen viser. Man maa vist snarest tænke sig, at det store Taarn, som i det senere røde Skanderborg laa midt i Nordvestfløjen, i ældre Tid endnu har staaet for Enden af denne Fløj og dannet et Hjørnetaarn. Man maa altsaa tænke sig en senere nedreven nordøstlig Fløj, en Mur eller mulig blot et Plankeværk fra det hvide Taarn over mod Sydøstfløjen. Det hvide Skanderborg har efter denne Opfattelse kun været halv saa omfangsrigt som den senere røde Borg og har ligget paa den højeste og stejleste Del af Øens Brink.

Det hvide Taarn vidnede alene ved sin Masse og sin Uregelmæssighed om sin Ælde. Det havde 10 Fod tykke Mure og var bygget saa skævt i Firkant, at man fra et bestemt Sted i Haven kunde se alle dets fire Hjørner paa en Gang.

II.

Det røde Skanderborg.

Efter Belejringen i 1368 bliver der Stilhed om Skanderborg. Man kender Navnene paa en Række af de Adelsmænd, der har siddet som Lensmænd paa Borgen, man ved, at Lenet en Tid (1503—16) laa under Aarhus Bispestol, og Kongerne tager af og til Ophold paa Skanderborg, men det er sjældent. Borgen synes at være gledet ud af Historien. Først ind i 1500-Tallet faar man paa ny Øje for dens Betydning. En saa fremragende Mand som den senere Righovmester Mogens Gjøe bliver Lensmand paa Skanderborg, og snart ser vi, at »den liggende Skat«, d. e. det store Laan paa 80,000 Mark, som Adel og Gejstlighed havde maattet udrede

1530, bliver oplagt paa Skanderborg. Det hed sig, at den laa her »til Rigens Nytte og Behov«, men dens egentlige Bestemmelse var at tjene som en Nødskilling i Tilfælde af, at det virkelig skulde lykkes Christjern II. at føre en Hær ind i Riget. Allerede i September 1531 blev Mogens Gjõe fri for at passe paa Skatten, der gennem Otto Krumpen og Jørgen Gyldenstjerne blev overleveret til Frederik I.

Mogens Gjõe, der overtog Skanderborg — eller Skandelborg, som det hyppig skrives — Len i 1516, fik Bekræftelse derpaa i 1524 af Frederik I., der dette Aar spiste Mortensgaas paa Skanderborg. Naar det i Lensbrevet hedder, at han fik Stadfæstelse paa Borgen og Lenet »sin Livstid, uden al Afgift, efter Kong Christjerns Brev, dog mod Tjeneste, eftersom han mest kan afstedkomme *med at bygge og forbedre Slottet*«, tør vi sikkert forstaa det saaledes, at Mogens Gjõe skulde anvende den Del af Lenets Indtægter, som ellers skulde afgives til Kongen, til at holde Skanderborg ved Magt som en fast Borg efter Tidens Fordringer. At Skanderborg en Tid er forlenet bort til Bispen i Aarhus, turde være et Tegn paa, at den som Fæstning er kommet i Forfald. Og da vi ser, at en af Rigets mest fremragende Mænd overtager Lenet efter Aarhusbispen, tør man vel tillade sig at slutte, at det har været Christjern II.s Hensigt atter at skaffe sig en fast Borg, en virkelig Fæstning efter Tidens Fordringer, i det urolige Nørre-Jylland.

Ti selv om det gamle, hvide Skanderborg stod strunk og knejsende som i Valdemarernes Dage og ikke havde lidt noget i Krigene eller af Tidens Tand, svarede det dog ikke længer, efter Skydevaabnenes Opfindelse og Udbredelse, til Tidens Fordringer som Fæstning. Et Par Kanoner, kørt op paa Slotsholmens Nordside, vilde snart kunne faa Hul baade paa Ringmur og Taarn.

Skulde Borgen nu kunne staa sig mod en Fjende, maatte man være i Stand til at holde ham paa Afstand. Fra Sydvestfløjen, som laa paa Brinkens yderste Kant, kunde man væрге sig mod Angreb fra Dyrehaven, men paa Nordostsiden var Afstanden til det smalle Sund mellem Øen og Land for stor til, at man turde regne paa at hindre en Fjende i at gøre Landgang.

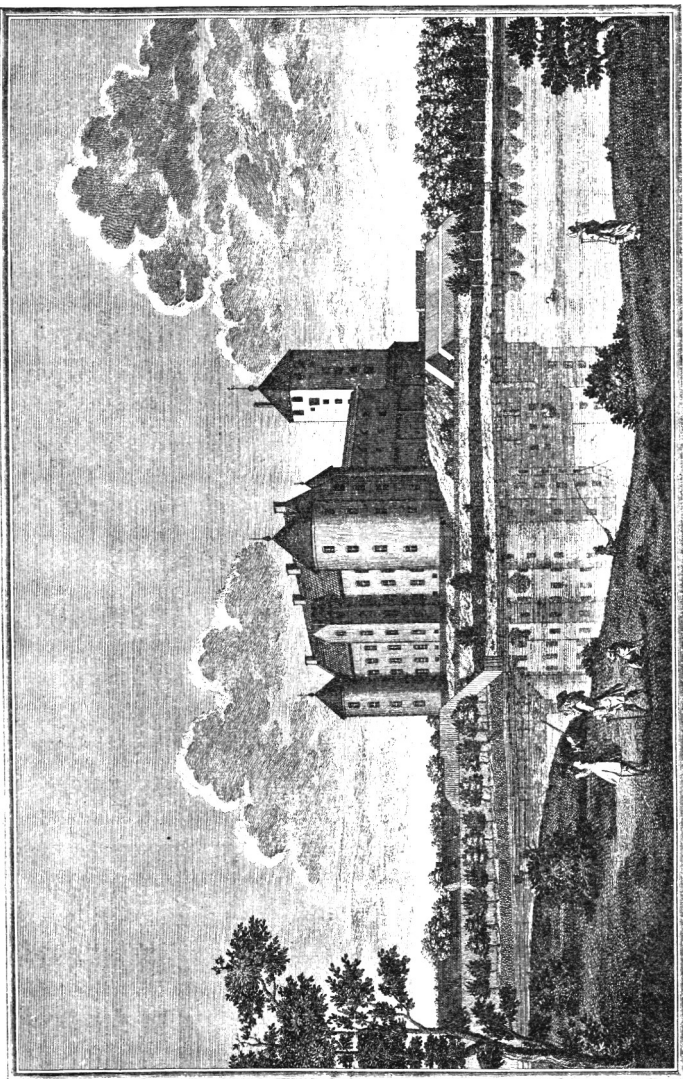
Men dette opnaaede man ved at opføre en ny fast Bygning paa Brinkens yderste Kant mod Nordost parallel med Sydvestfløjen og forbinde den med de to gamle Sidefløje. Det saaledes opstaaede, aflangt-firkantede Bygningskompleks spændte over hele Brinkens eller Bankens Top, saa Murene rejste sig lige op fra dens bratte Skrænter. Den nye 85 Alen lange Hovedfløj, opført af røde Mursten i middelalderligt Forbandt, blev efter Tidens Skik forsynet med en Rundel for hvert Yderhjørne, hvorfra Længdesiden og Gavlsiderne kunde flankeres, samt med et firkantet Karnaphus paa Midten paa hver Side og et rundt Trappetaarn ved hvert af de indvendige Hjørner. I Sydostfløjen fik Porten sin Plads; mod Nordvest blev der ført en høj muret Løngang eller Vægtergang paa 3 Alens Brede fra Trappetaarnet over til det hvide Taarn, i Højde med dettes vestre Indgangsdør, saa den firkantede Borggaard blev lukket til alle Sider.

Det er da denne Udvidelse af Skanderborg, hvorved Borgen fremtræder i røde Sten, som vi formoder er udført i Tiden efter 1516 af Mogens Gjõe. Borgens Teglovn, der omtales senere, er sandsynligvis indrettet med denne Ombygning for Øje. Den nye Hovedbygning har næppe været mere end to Stokværk højt, saa Rundelerne har hævet sig frit over Taget. Den Udkrøgning af andet Stokværk over første, som endnu paa Thuras Stik fremtræder i Rundbuefrisen paa Vægtergangen fra det store

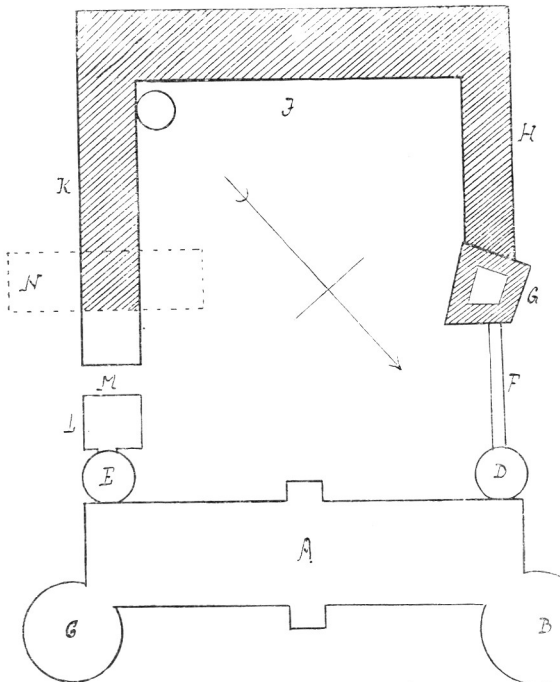
Taarn over til Hovedbygningen, har sandsynligvis været fortsat rundt denne med sine Skoldehuller og bagved liggende Vægtergang.

Med Frederik II.s Tronbestigelse gaar Skanderborg en ny Tid i Møde. Den jagtelskende Konge har sikkert fundet samme Glæde i Skanderborgs Beliggenhed som i Frederiksborgs og har straks udkaaret den jyske Borg til sit Yndlingsopholdssted uden for Sjælland. Nu var Borgen for omtrent halvhundrede Aar siden bleven udvidet og befæstet, men netop i den Tid skete der meget i et halvhundrede Aar. For en Mand som Frederik II. — Kronborgs Bygherre — maatte Mogens Gjoes Skanderborg staa som en ligesaa middelalderlig Bygning som Erik af Pommerns Krogen ved Helsingør, med hvilket det ogsaa havde meget tilfælles. I Efteraaret 1561 beslutter han at »foretage en virkelig stor Bygning«, d. v. s. at opføre en virkelig Kongeborg uden at føle sig bundet af de middelalderlige Hensyn til Forsvaret. 6. Oktober giver han Lensmanden Holger Rosenkrantz Ordre til at lade Emborg Kirke — Øm Klosterkirke — med Søvnhus, Omgang og andre unyttige Huse, nedrive og anvende Sten, Tømmer o. a. derfra til Bygningen paa Skanderborg.

Frederik II.s Byggeri blev ikke saa stort som paa-tænkt. Det indskrænker sig for selve Slottets Vedkommende vistnok til Paasættelsen af et Stokværk paa Hovedfløjen og de to Sidefløje. Ved denne Forhøjelse, som endnu tydelig kan paavises, forsvandt den foran omtalte Udkragning. 1561—62 synes der ikke at være taget fat, men 21. November 1562 befaler han Byerne Ribe, Vejle, Horsens og Aarhus, at de straks paa For-aaret efter Holger Rosenkrantz's Tilsigelse sender alle de Murmestre og Kalkslagere, der findes i Byerne, til



Skanderborg omtr. 1745 (efter Thurah).



Skitseret Grundplan af Skanderborg ved Aar 1600
(efter Kort i Top. ant. Arkiv).

- | | |
|--|--|
| A Hovedfløjen. | H Kancelli og Borgstue. |
| B Dronningens Rundel eller store Taarn. | I Køkkenfløj. |
| C Kongens Rundel eller Kirke-taarn. | K Gamle Skriverstue. |
| D } Trappetaarne. | L Brevkammer og Drejer-kammer. |
| E } Trappetaarne. | M Porten. |
| F Løngang. | N Frederik IV's nye Køkken-bygning (1722). |
| G Klokketaarn, Fangetaarn eller hvide Taarn. | |

Den skraverede Del er det ældste, det »hvide Skanderborg«. Som yderst forfaldent blev det genopbyggt 1692 af Christian V., men nedrevet 1722 for at skaffe Udsigt.

Skanderborg Slot, hvor de skal arbejde paa Bygningen. Samtidig faar Lensmanden paa Silkeborg Ordre til at hugge Tømmer, da der vil medgaa meget deraf til Bygningen paa Skanderborg, og i Juli 1563 faar forskellige Lensmænd i Nærheden Besked om at brænde saa mange Mursten, som muligt, og sende dem pr. Vogn til Skanderborg, da Kongen til Foraaret vil tage fat paa Bygningen der.

Krigen med Sverige har aabenbart bragt en Standsning i Arbejdet, men efter Freden 1570 kommer der Befaling til, at de bestilte Mursten skal skaffes. 1571 gøres der en større Bestilling paa Tagsten, 1573 slutter Kongen Kontrakt om Levering af 100,000 Stk. Mursten samt gør Bestilling hos Gert Stenhugger paa Sten til en Port og til en Brønd.

Det synes, som om det var Frederik II.s Planer om det stolte Kronborg, der blev skæbnesvangre for Skanderborg. De to Portaler, som Gert Stenhugger udførte til Porten her, kom i alt Fald aldrig paa Plads, men førtes til Kronborg, hvor de er at se den Dag i Dag. Porten i Udenværket, lige inden for Vindebroen i Dæmningen over til Byen — hvilken Dæmning vist først blev anlagt nu — var alt opført 1571, saaledes som det læses paa den Sten med Frederik II.s Navnetræk, der oprindeligt sad over denne første Port, men nu er anbragt over Indgangsdøren til Kirken. Vandhuset, Bryggers, Baggers, Smedie, Badstue, Ridehus, Slagterhus og Stald m. m., der laa paa Slots-
holmen uden for Borggaarden, blev for største Delen opført af Frederik II. Han foretog ligeledes store Forandringer indvendig i Slottet. Et Kapel indrettedes i Hovedfløjens østlige Halvdel, den nuværende Kirke. Over Kirken var »den lange Sal« eller Kgl. Majestæts

røde Sal med Rundelen og i Sidefløjen, der stødte op hertil, Brevkammer og Drejerkammer med Udgang til Porten. I den vestlige Halvdel var Dronningens og Prinsernes Værelser. Paa den anden Side det store Taarn, eller Klokketaarnet, som det nu kaldtes, og hvor Svend Feldings Klokke hang, i vestre Sidefløj, var der Cancelli og Borgstue, i den modsatte havde Slotsfogeden sine Værelser, og her var tillige den gamle Skriverstue. Den sydvestre Fløj var endelig Køkken og derover Kornløft.

Frederik II. opholdt sig hyppig paa Skanderborg Slot, særlig for Jagtens Skyld, og her fødtes 1574 hans Datter Anna, der blev gift med Jacob VI. af Skotland. Et Par Aar før sin Død opførte han en ny Ladegaard paa Stedet, paa hvilken han havde »meget smukt Fæ«. Han vilde dog gerne have det bedre endnu og beder i Brev af 10. Januar 1587 en halvhundrede forskellige Adelsmænd lade ham faa et Par Køer eller Kvier »som unge og gode ere«. Der har i det hele altid været drevet betydelig Stalddrift for kgl. Regning, og Lensmanden havde som Regel en hundrede Øksne paa Stald. Der leveredes ligeledes en Mængde Svin fra Skanderborg Len, der var et af Landets rigeste og mest indbringende. Derfor havde man ogsaa den Talemaade: »Det vilde ikke slaa til for ham, om han saa fik Skanderborg Slot!«

Vinteren 1583—84 tilbragte den lille Hertug Christian (IV) med sin Tugtemester og sit Barnehof paa Skanderborg, hvor han i 1595 lod bygge et lille Orlogsskib, der blev udlagt til Salutering og til Pynt paa Søen. Det er dette, der har givet Anledning til Sagnet om Christian IV.s Undervisning i Sømandsskab paa Skanderborg Sø.

Flere af Christian IV.s Børn er født paa Skanderborg, og her holdt han i 1609 den berømte Herredag, hvor

Sagen mod Christopher Rosenkrantz var for. Samme Aar noterer Kongen i sin Dagbog, at hans Gemal blev skudt gennem Kappen paa Jagten ved Skanderborg.

Under Overvejelserne om en mulig Deltagelse i Kejserkrigen har Christian IV. tænkt paa at benytte Skanderborg, der laa midt i et stærkt kuperet og af brede Søer og Vandløb gennemskaaret Terrain, som et Retrætepunkt i Tilfælde af en fjendtlig Hærs Fremtrængen i Landet. Det er dog ikke Slottet alene, men Skanderborg By, der i 1583 havde faaet Købstadsprivilegier af Frederik II., som skulde befæstes, og i 1617 d. 18. Februar udgaar der Befaling til, at Skanderborg skal omgives med Jordvolde. Det er dem, man ser paa Resens Tegning. Et Aar senere tales der i et Kongebrev om Fæstningen Skanderborg, og i Sommeren 1619 arbejder Kronens Bønder og Mogens Kaas's jyske Regiment under Fæstningsingeniøren Abraham de la Haye paa nævnte Volde samt paa en svær Mur, der føres tværs over Draget ud til Borgen, som en yderligere Sikring af denne. Muren, der var 5 Alen høj og 3 Sten tyk, var færdig i 1620.

Disse Foranstaltninger formaaede imidlertid ikke at holde Fjenden ude og i 1628—29 blev Skanderborg, By som Slot, plyndret af de kejserlige Tropper. Til Borgen maatte der anskaffes nyt Inventar, og i 1633 kunde Christian IV. atter bo her, ligesom den udvalgte Konge i 1644—45, trods Svenskernes haarde Fremfart mod Borgen. 1655 blev Fangetaarnet gjort i Stand af Rigmarsken Anders Bille som Lensmand, men under den ulykkelige Krig 1657—60 fik Borgen sit endelige Knæk. Ved en Synsforretning i 1682 viste den ældste Del af Borgen, den Del, der laa Sydvest for det store Taarn og en Linie derfra parallel med Sydvestfløjen,

sig saa forfalden, at Christian 1692 maatte ofre meget paa at gøre den i Stand.

Skanderborg var nu efter 1660 ikke længer Sæde for en Lensmand, men for en kgl. Amtmand. Og ligesom Egnens Folk fik deres Gang til Amtsstuen, fik Sognets Folk deres Gang til Kirken, som Skanderborg Byfolk fik Lov at søge fra 1699.

Christian V.s Restauration af 1692 har næppe været meget forsvarlig. Frederik IV., som 26. Juni 1716 i Skanderborg Kirke blev viet til Anna Sofie Reventlow efter at have bortført hende fra Klausholm, havde fundet Behag i Stedet, men maatte først foretage enkelte indgribende Forandringer, inden han kunde slaa sig til Ro. 1718—22 blev da hele den ældste foran betegnede Del, som Christian V. havde restaureret, revet ned, saaledes at det store Taarn, oprindeligt i den ældste Borg dens yderste Hjørnetaarn mod Nordost, nu blev det nye Skanderborgs yderste Hjørnetaarn mod Sydvest. Lige over for dette Taarn, i ret Vinkel paa Slotsfogdens Bygning ved Porten, blev der opført en ny Køkkenbygning. Der var nu fri Udsigt fra Hovedbygningens Vinduer baade mod Nordost over Byen og mod Sydvest over de nye Terrasser, der blev anlagt, hvor den nedrevne Fløj havde staaet, og over Dyrehaven.

Frederik IV. opholdt sig dog kun sjældent paa Skanderborg, Christian VI. kun en enkelt Gang, og i 1767 blev Slottet solgt til Nedbrydning. Kun Kapellet, som blev skænket Byen til Sognekirke, skulde bevares tillige med Rundelen derved. Indgangen til Kirken, som før havde været gennem det runde Trappetaarn paa den modsatte Side, blev nu anbragt i Rundelen, som den findes endnu. Og over Døren blev Stenen fra Slotsporten med Frederik II.s Navnetræk sat ind.

Nedbrydningen af Borgen gik hurtigt for sig. Dog stod der endnu i Begyndelsen af 1800-Tallet Rester af det hvide Taarn. Men dette Navn alene er nok til en Sommeraften, naar Sol er ved at gaa i Bjerge og Skov og Sø i stille Fred ligger om Borgholmen, at fremkalde Mindet om det hvide Skanderborg, Folkevisernes Skanderborg, der med sit grønne Blad har svømmet som en Aakande paa Søens Spejl.
